

der må afbalancere dårlig samvittighed og udkørthed. Bogen illustrerer også fint, hvordan hele ponzigældsmaskineriet er understøttet af udviklingen af 'new-speak' defineret som, "at regulering og beslutninger mere og mere foregår i et fiktivt univers uden korrektioner fra empiri og praksis" (s. 128).

Endelig er det magtpåliggende for Ekman ikke kun at levere en negativ kritik af dele af den danske velfærdsforvaltning, men også reflektere over, hvordan hele miseren kan vendes til det bedre. Det sker med det, hun kalder for besindelsens etik, der peger henimod, hvad hun benævner genetableringen af robust ansvar, som "hviler på evnen til at kunne justere på forventninger mere end på (ned)justering af ressourcer, som det eksisterende system er fikseret på" (s. 160). Helt konkret vender hun tilbage til ponzigældsmaskineriets otte mekanismer og genintroducerer, hvad hun kalder evnen til mådehold. Fx i forhold til dogmet om, at ledelse kan udrette mirakler, foreslår hun, at det erstattes med 'nærværende ledelse.' Mht. dogmet om, at det er individet og ikke systemet, der bærer ansvaret, som hun benævner ponzisystemets immunforsvar, forstår hun robust ansvar derhen, at vi forholder os til helhedsanalyser, i stedet for som nu at læne os op ad afkoblede delanalyser. Sammenfattende indebærer robust ansvar en grundlæggende accept af, at tilvalg skabes på baggrund af fravalg (s. 196).

Bogen er skrevet i et dommedagsprofetisk sprog med flittig anvendelse af begreber som eksponentielt voksende udpining, udbrændthed, sammenbrudstruet, systemisk kollaps, eksplosivt stigende ulighed, uansvarlig og urealistisk omgang med ressourcer, osv., hvilket kan tolkes som endnu et pædagogisk greb: Overdrivelse fremmer forståelsen. Desuagtet bør bogen være pligtlæsning for samtlige forvaltningschefer og for sundheds- socialpolitik- og uddannelsesordførerne for Folketingets partier.

Peter Abrahamson,
Sociologisk Institut,
Københavns Universitet

Peter Hervik: Sådan er det bare – antropologiske perspektiver på oplevelser og reaktioner på racialisering i Danmark

Forlaget Klim, 2021 (398 sider)

Forholdene for etniske minoriteter, flygtninge og migranter forværres mange steder i verden, og Danmark udgør ingen undtagelse. Går vi nogle årtier tilbage, stod Danmark som forkæmper for universelle menneskerettigheder og humanisme. Nu bringer verdenspressen beretninger fra Danmark om fremmedfjendsk behandling af flygtninge - senest har en hollandsk domstol omtalt Danmark som et usikkert land for flygtninge - og danske myndigheder træffer afgørelser, der splitter familier, forskelsbehandler danske statsborgere ud fra deres nationale herkomst etc. Civilisationen krakelerer og viser sig at være overflade. Globalisering, migration, befolkningsbevægelser flygtningestrømme forårsaget af krige, naturkatastrofer og fattigdom, skaber segregering, konfliktzoner og over-/underordningsrelationer.

Disse tilstande og tendenser er bogens udgangspunkt. Racisme, racialisering, eksklusion og diskrimination af minoriteter, baseret på etnicitet, religion og køn, nynationalisme, identitet og identitetspolitik er stikord.

Bogens politiske relevans viser dette citat fra Morten Messerschmidt, som nylig har sagt i Ræson d. 14. juli 2022:

"Vi kører nye temaer, som viser, at DF er mere end udlændingepolitik. Hele identitetspolitikken vil vokse som politisk dagsorden. Den er endnu et skud på eman-

cipationsstammen, som især har fået vind i sejlene i disse år. Det er tanken om, at man som menneske alene identificerer sig ud fra nogle enkelte og selvvalgte markører, der så bliver til det altoverskyggende for ens selvopfattelse. Og resten af samfundet skal så indrette sig efter det."

Citatet afspejler det politiske skift i retorik og angrebsmål i forhold til minoriteter og "fremmede". Der kan ikke længere scores stemmer alene på fremmedfjendsk udlændingepolitik. Det er blevet mainstream. Den nye fjende, som DF vil nedkæmpe er "identitetspolitik" og "emancipation".

Om DF virkelig vil kunne overleve ved kamp mod *identitetspolitik*, er nok tvivlsomt. Men at temaet faktisk er i vækst på den politiske scene, kan man ikke se bort fra: Det seneste år finder man *identitetspolitik* nævnt næsten 1300 gange i mediedatabasen INFOMEDIA. Blot 10 år tidligere var glosen kun nævnt 28 gange på et år. At dette kan udnævnes til en af tidens vigtigste "værdikampe", indikerer, hvilke stærke kræfter der er i spil.

Konflikterne ser ydermere ud til at sprede sig og sende tråde ud i alle retninger, hvor grundlæggende konfliktlinjer og modsætninger tidligere især var baseret på økonomiske interesser og erhverv. De nye konflikter trænger på en skræmmende måde også ind i forsknings- og universitetspolitik: Dem, der vil afdække og analysere problemerne udsættes for trusler, chikane og krav om indgreb fra statsmagten, politikere, meningsdannere og almindelige borgere. Det drejer sig netop også om forskning om minoriteter. Når forskere vil afdække diskrimination og eksklusion, står forskerne for skud. Peter Hervik bevæger således med bogen også sig selv ind i de politiske skudlinjer. Dermed blokeres for viden og oplysning, som ellers kunne bidrage til at løse eventuelle konkrete problemer.

Disse politisk-ideologiske konflikter og kræfter træder tydeligt frem hen igen-

nem bogen, uden dog at dominere den rent faglige fremstilling. Det er hverken en politologisk analyse eller et politisk kampskrift. Der er tale om en omfattende og fagligt solid fremlæggelse, der går fra det sociale mikroniveau, hverdagsracisme, sprogets inklusions- og eksklusionsmekanismer og produktion af ven-fjendebilleder, til de større kulturelle sammenhænge og historiske linjer, med baggrund i mange års antropologisk forskning, i Danmark såvel som i flere andre lande.

Konkret er der tale om resultaterne fra et forskningsprojekt støttet af Velux Fonden: "Studier af oplevelser og reaktioner på racialisering i Danmark", påbegyndt ved Aalborg Universitet og afsluttet ved Aarhus Universitet. Læseren føres gennem en meget omfattende mængde af iagttagelser, nuancerede analyser med mange facetter, alsidig dokumentation og mængder af referencer til tidligere forskning og teoretikere. Det er også en fremstilling, der breder sig ud, med afstikkere og indskud, fordelt over ti store kapitler, i alt små 400 sider. Det stiller krav til læseren, og det vil heller ikke være muligt inden for rammerne her at omtale og kommentere det hele. I stedet vil jeg begrænse mig til at trække nogle få af de centrale nøglebegreber frem og kommentere Herviks brug af disse.

Der er her tale om vanskelige og i flere tilfælde meget omstridte begreber, der angribes udefra, fordi de støder mod politiske holdninger.

Racialisering, race, racisme. Det basale begreb forekommer umiddelbart at være begrebet *race*. Herfra må begreberne *racisme* og *racialisering* være afledt, skulle man forvente. Så enkelt er det bare ikke. *Race* er allerede ved selve definitionen næsten umuligt at håndtere. Racisme blev moralsk belastet gennem udbredelsen af den eurocentriske koloniale verdensorden og det derunder grundlagte blodige og menneskefordreende slavesystem. Yderligere belastet blev begrebet ved forbindelse til udryddelse af racialiserede befolkningsgrupper som jøder, romaer

og andre grupper, der blev ekskluderet som andenrangs befolkningsgrupper, såsom homoseksuelle, åndsvage, og andre "degenererede" afvigere og "undermålere" (udtryk, der blev anvendt i den socialpolitiske debat i Danmark i 1920'erne og 1930'erne, bl.a. af den socialdemokratiske minister K.K. Steincke¹). Samtidig er et begreb om menneskeracer gennem de senere årtier, så vidt jeg er orienteret, blevet forkastet i biologisk-videnskabelig forskning. I forlængelse heraf er man på det politiske niveau i EU som led i kamp mod racerelateret forskelsbehandling gået så vidt som til direkte at *tage afstand* fra "theories, which attempt to dermine the existence of human races".²

På den anden side er begrebet stærkt institutionelt integreret på flere niveauer, internationalt og nationalt. Reaktionen efter 2. Verdenskrig var som bekendt at fastslå som en menneskeret, at alle racer skulle stilles lige. Men at der fandtes forskellige racer, blev ikke anfægtet. Så sent som i 1951 udsendte den danske professor i arvebiologi og eugenik (sic!) Tage Kemp en bog, der beskrev fem racer (med underopdelinger), baseret på biologiske kendetegn (kaukasoider, mongoloider, negroider, australoider og oprindelige amerikanere)³. Racebegrebet blev de følgende årtier indarbejdet i menneskeretserklæringer, konventioner og lovgivning mv.

Også antiracisme anvender racebegrebet. I USA opstod eksempelvis i 1960'erne *critical race theory*, en politisk aktivistisk forskning specielt rettet mod racisme og diskrimination inden for det amerikanske retsvæsen. Denne politisk-teoretiske strømning bekæmpes i dag aktivt i flere amerikanske stater, bl.a. ved forbud mod undervisning i den. Ved folketællinger i USA spørges befolkningen om, hvilke af følgende "racer", de mener at tilhøre: 1) American Indian or Alaska Native, 2)

Asian, 3) Black or African American, 4) Native Hawaiian or Other Pacific Islander, and 5) White (man afkrydse flere racer eller undlade at svare). I Danmark opdeler man befolkningen efter herkomst i "vestlige" og "ikke-vestlige". Opdelingen har diskriminatoriske konsekvenser. I FN's 2030 Verdensmål står i pkt. 10.2, at vi skal "styrke og fremme den sociale, økonomiske og politiske inklusion af alle, uanset alder, køn, handicap, race (min udhævning, HA), etnicitet, oprindelse, religion".⁴

Det betyder således, at der fra forskellige autoritative institutioner på samme tid gives direkte modstridende signaler med hensyn til: 1) om begrebet (menneske-)race overhovedet har et veldefineret domæne, altså refererer til noget, der reelt eksisterer, og 2) om og hvordan begrebet bør bruges i forskellige sammenhænge (betinget af position i forhold til pkt. 1). Dette giver unægtelig problemer, som man heller ikke slipper for, når det anvendes i forskningen.

Man oplever det paradoksale, at man kan tale om "racisme uden racer" og racisme i forskellige og ret upræcise betydninger, fx "kulturracisme", "religiøs racisme" o.l. Efter min opfattelse burde det i forskningen diskuteres grundigere, hvordan racebegrebet skal bestemmes, præciseres og anvendes. Uklarhederne giver anledning til misforståelser og hæmmer fælles forståelse af argumenter. Men jeg lader dette ligge i denne sammenhæng.

Hervik går heller ikke direkte ind på disse intrikate begrebsanalytiske problemer. Til gengæld udfoldes begreberne gennem en stor rigdom af beskrivelser og analyser af de sociale magtrelationer og processer. I stedet for at se "race" som det basale begreb, hvorfra de øvrige er afledt, er relationen snarere den omvendte: "race" er ikke basis, men resultat af en social proces: *racialisering*. Racialisering er en proces, der skaber et over-/underord-

1 Se fx Lene Koch: *Tvangssterilisering i Danmark 1929-1967*. Gyldendal, 2000.

2 Council Directive 2000, art. 6.

3 Tage Kemp: *Genetics and Disease*. Munksgaard 1951.

4 Steen Hildebrandt, red.: *Bæredygtig global udvikling*. Jurist og Økonomforbundets Forlag 2016, s. 467.

ningshierarki af privilegier ved opdeling af befolkningen i *racier*. *Race* er derfor en *social konstruktion*, ikke en naturgiven essens.

Der findes varianter af konstruktivisme, der udlægger dette ekstremt idealistisk. Man finder (vulgariserede) tolkninger, der mener, at sociale magtrelationer, herunder racehierarkier, *skabes* alene gennem diskurser. Udsagnet: "Ord skaber [social] virkelighed" bliver desværre tit overfortolket og misbrugt. Ord kan virke, men magt bag ordene hjælper. Og at *race* er en menneskeskabt "konstruktion", skal ikke forlede til at tro, at racehierarkier ikke er meget reelle, eller at de kan ændres alene ved ændret sprogbrug. Der kan være tale om relationer skabt og opretholdt ved brug af massiv vold og militær overmagt, som det fx historisk ofte har været tilfældet ved opbygning af slaveøkonomier og nationalstater. I yderste konsekvens folkemord.

Resultatet er strukturer, som ofte er særdeles robuste, og som reproduceres over mange generationer bag om ryggen på de mennesker, der tilfører de selvsamme magtstrukturer kraft og nyt liv gennem deres daglige praksis. Det kaldes i den foreliggende sammenhæng "strukturel racisme". Dette begreb har fremkaldt aggressivt afvisende reaktioner fra mange repræsentanter fra det politiske spektrum. Flere politikere har blankt afvist ikke blot, at der skulle være tale om strukturel racisme i Danmark, men endog afvist i det hele taget, at strukturelle forhold i samfundet systematisk kan skabe ulighed. Dem, der troede, at oplysning er en irreversibel proces, må hermed tro om. Set med sociologiske briller er strukturelt betinget ulighed lige så veldokumenteret og trivielt, som at vand løber nedad. Det har jo i mange årtier været almindeligt gymnasiepensum, at der findes chanceulighed baseret på børns sociale herkomst med hensyn til social mobilitet, fx adgang til en videregående uddannelse. Godt nok mangler vi forskning om effekter af strukturel racisme i

Danmark, men fra udlandet findes der store mængder.

Det paradigmatisk eksempel hos Hervik er "det hvide privilegiesystem". Der er her tale om magthierarkier, udviklet ekspansivt sammen med kolonialisme i et samspil med økonomi, kapitalisme, nationalisme, religion, kultur mv., og hvor personer med "hvid" hudfarve som regel er placeret øverst i hierarkiet. At hudfarven i sig selv ikke er afgørende, fremgår imidlertid af, at befolkningsgrupper som bl.a. jøder, østeuropæere, italienere, spaniere, cajuns og arabere i historiens løb har skiftet plads mellem kategorierne "hvide" og "ikke-hvide" (s. 76).

I analyser af mekanismer bag racialisering og det hvide privilegiesystem nævner Hervik en interessant analogi (eller homologi) mellem to krumtappe i racialiseringsprocesser: *nation* og *krop*, som jeg afslutningsvis vil omtale (organismeanalogien er i øvrigt gammelkendt i sociologi og socialfilosofi).

Nationalstaten, "den mest succesfulde politiske organisering på planeten jorden" (s. 97), kom til at udgøre en af grundpillerne for det hvide privilegiesystem. Nationalstaten, nationsbyggeri og nationalisme bygger på forestillinger om et "naturligt" oprindeligt fællesskab, skarpt afgrænset og knyttet til et territorium. Det skaber en "vi-dem"-relation, som kan skærpes til en "ven-fjende"-relation. Nationalstater er moderne konstruktioner, og med globaliseringen, fremvæksten af transnationale institutioner og Murens fald bredte der sig op i 1990'erne forestillinger om, at nationalstaterne ville tabe i betydning. Det gik som bekendt anderledes. Den danske udlændinge- og flygtningepolitik næres af nationalisme, nynationalistisk identitetspolitik og derfor konstruerede fjendebilleder ("skik følge eller land fly", "værdikamp", s. 103 ff. "Der findes ikke sande venner uden sande fjender", s. 327, citatet stammer fra Hitlers kronjurist Carl Schmitt).

Analogier mellem nation og krop, at begge tilbyder forankringspunkter for identitet – og racialisering. Racialisering

faciliteres, hvis hierarkier kan identificeres ud fra synlige kropslige kendetegn – hudfarve er det mest oplagte eksempel, men det kan være så meget andet – klædedragt, madkultur, religion, hilseformer osv. Herkomst kan også bruges, hvilket nu om dage faciliteres enormt ved opbygningen af let tilgængeligt digitale registre. Både nationer og krop har klare grænser og opdeles i ydre og indre. Trusler omtales som "fjender" og "fremmedlegemer", som skal holdes ude og bekæmpes, hvad enten det er fjendtlige bakterier, indvandrere eller soldater. Ofrene i kampen mod racialisering kan selv være tilbøjelige til at bruge selvracialisering og identifikation ud fra synlige kropslige kendetegn.

Det er langt fra muligt gennem disse få nedslag at give et dækkende billede af de mange dybtgående indsigter, som bogen præsenterer, og de tanker og refleksioner, som sættes i gang ved læsningen. Bogens forfatter rejser nemlig også selv en række spørgsmål, som det ikke har været muligt at give endeligt svar på. Men jeg håber, mine nedslag har kunnet skabe et indtryk af bogens temaer og give læserne appetit på selv at gå i gang. Den fortjener udbredelse.

Afsluttende et velment forslag til forfatteren: bogen indeholder stof og indsigter, som ville kunne løfte forståelsen af minoriteters forhold mange niveauer. Men det kræver træning - og tålmodighed – at arbejde sig gennem bogen. Så Hervik vil gøre publikum en uvurderlig tjeneste ved at skrive en letlæst pixiudgave af bogen, fx i serien Tænkepauser fra Aarhus Universitet.

Heine Andersen,
professor emeritus, Sociologisk Institut,
Københavns Universitet

Loïc Wacquant (red.): The Invention of the "Underclass". A Study in the Politics of Knowledge

Cambridge: Polity Press, 2022. (246 sider
ISBN-13: 978-1-5095-5217-7)

Med *Invention of the "underclass"* leverer Loïc Wacquant en særdeles velskrevet, historisk videnssociologi over 'underklassen' som (social)videnskabelig kategori. Med det teoretiske sigte funderet i Bourdieus reflektive sociologi og Reinhardt Kosellecks begrebshistorie sporer Wacquant med vanlig sans for dramaturgiske virkemidler underklassens fremkomst, opblomstring og afmatning særligt i det amerikanske socialvidenskabelige felt. I denne dybtgående historisering findes et af bogens hovedargumenter, nemlig at dette fænomens storhed og fald *i sig selv* anskueliggør, hvordan det går til, at et fænomen med så ringe videnskabelig fundering kan være på alles læber. Om det så er journalister, politikere, filantroper, meningsdannere og ikke mindst forskere, viser Wacquants analyse af underklassedebatten, at toneangivende positioner inden for en række separate, men dog overlappende, felter alle på forskellige vis havde interesse i, at 'underklassen' blev en realitet. Disse positioner kunne, kort fortalt, alle drage nytte heraf – om det så var i form af forskningsmidler, avis- og magasinfor-sider, politisk kapital eller andre typer af ressourcer og anerkendelse (s. 35). Begrebet er så tilpas 'uldent', at vidt forskellige interesser kan trække på det i forhold til strategiske dagsordner inden for deres respektive felter, på trods af at begrebet rummer en lang række definatoriske og grænsedragningsmæssige problematikker:

"... tautology and indeterminacy were the surest source of the notion's attractiveness, for it allowed those who invoked it to redraw its perime-